

مقدمه

دکتر منوچهر فرج‌زاده
از جغرافی‌دانان ایران در
سال ۱۳۴۴ در مراغه به دنیا
آمد. او پس از اتمام دوره کارشناسی
و کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی از
دانشگاه تبریز، در سال ۱۳۷۴ به اخذ درجه
دکتر از دانشگاه تربیت مدرس نائل آمد و در همان
سال به‌عنوان استادیار دانشگاه تربیت مدرس، فعالیت
خود را آغاز کرد. در حال حاضر ایشان استاد تمام دانشگاه
تربیت مدرس است. وی در سال ۱۳۹۳ به‌عنوان پژوهشگر برتر
کشور در رشته جغرافیا با حکم مقام ریاست جمهوری کشور
انتخاب و معرفی شد.

● مرزیه سعیدی

دبیر جغرافیا و عضو هیئت تحریریه مجله

آشنایی با دکتر منوچهر فرج‌زاده اصل

رادیولوژی و برادر کوچک‌ترم دانشجوی دکترای عمران و خواهرم
خانه‌دار است. مادر بنده نیز خانه‌دار است و پدر مرحومم شغل آزاد
داشت.

● در مورد چگونگی تحصیل در دوره ابتدایی و شهر محل
تحصیل خود به اختصار اشاره فرمایید.

○ با توجه به اینکه خانواده بنده در اوایل زندگی در تهران زندگی
می‌کردند، من اول ابتدایی را در تهران و بقیه را با توجه به بازگشت
خانواده به شهر مراغه در این شهر به اتمام رساندم.

دوران راهنمایی و دبیرستان را نیز در شهر مراغه بودم و در سال
۱۳۶۳ دیپلم خود را در رشته اقتصاد از دبیرستان خواجه نصیر مراغه
دریافت کردم.

● جناب دکتر فرج‌زاده، از موافقت
جناب عالی برای انجام گفت‌وگو خیلی
متشکرم. خواهش می‌کنم برای آشنایی بیشتر
خوانندگان مجله، خودتان را معرفی بفرمایید و از
زمان و مکان تولدتان بگویید.

○ بنده، منوچهر فرج‌زاده اصل در تاریخ ۱۳۴۴/۲/۶ در شهر مراغه
به دنیا آمدم.

● کمی در مورد وضعیت خانوادگی‌تان بفرمایید.
○ من در یک خانواده چهارنفری شامل سه پسر و یک دختر متولد
شدم و بنده فرزند دوم خانواده بودم. برادر بزرگ‌ترم پزشک و متخصص

● در خصوص وضعیت تحصیلات دانشگاهی و دانشگاه‌ها و شهرهایی که تحصیل کرده‌اید بفرمایید.

○ در کنکور سال ۱۳۶۲ که اولین کنکور بعد از انقلاب اسلامی بود، شرکت کردم و در دانشگاه تبریز قبول شدم. کارشناسی ارشد را نیز در سال ۱۳۶۶ در آن دانشگاه آغاز و در سال ۱۳۶۹ به پایان رساندم و در همان سال هم در آزمون اعزام به خارج از کشور و هم در دانشگاه تربیت مدرس قبول شدم که ترجیح دادم در دانشگاه تربیت مدرس مشغول تحصیل شوم که در سال ۱۳۷۴ آن را به اتمام رساندم.

● رشته تحصیلی و گرایش شما چه بود؟

○ رشته تحصیلی بنده جغرافیای طبیعی است که در دوره کارشناسی ارشد گرایش آن ژئومورفولوژی و در دوره دکترا اقلیم‌شناسی بوده است.

● برای خوانندگان ما می‌فرمایید که چرا این رشته و گرایش را انتخاب کردید؟

○ سال ۱۳۶۲ همه می‌توانستند دوازده رشته محل را انتخاب کنند که انتخاب‌های محدودی داشتیم، ولی سه انتخاب اول من روان‌شناسی بود و انتخاب چهارم بنده رشته جغرافیای دانشگاه تبریز بود. دانشگاه تبریز دو رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و جغرافیای طبیعی داشت که برحسب نمره کنکور، بنده در رشته جغرافیای طبیعی مشغول تحصیل شدم.

به نظرم در آن زمان این رشته بیشتر به جنبه‌های مهندسی که مورد علاقه من بود نزدیکی داشت و باعث انتخاب این رشته شد.

● مشوق شما در مقاطع مختلف تحصیل چه کسی بود؟

○ خانواده و بعضی از معلمان در دوران مدرسه و دانشگاه؛ اساتیدی همچون شادروان آقای دکتر موحد دانش و استاد بزرگوار و معلم اخلاق، زنده‌یاد آقای دکتر حسین شکویی.

● چه کسی در انتخاب مسیر زندگی شما نقش اساسی و مؤثر داشته است؟

○ دوران تحصیل دانشگاهی بنده در شرایط دفاع مقدس بود و بیشترین انگیزه برای ادامه تحصیل رسیدن به توانمندی علمی در جهت کمک به بالندگی کشور و عدم وابستگی به دشمنان بود. البته انگیزه فردی برای رسیدن به استقلال مالی و شغلی

نیز در طی مدارج تحصیلی مؤثر بود. همچنین خانواده، معلمان و اساتید به‌طور قطع نقش زیادی در انتخاب مسیر زندگی بنده ایفا کرده‌اند.

● لطفاً از رشته تخصصی تان بفرمایید؟ چرا این گرایش را انتخاب کردید؟

○ علاقه به طبیعت و ضرورت شناخت آن، مهم‌ترین نقش را در انتخاب رشته جغرافیای طبیعی داشته است. تخصص اصلی بنده در اقلیم‌شناسی بوده و در زیرمجموعه آن هواشناسی ماهواره‌ای و تغییر اقلیم را دنبال می‌کنم که فکر می‌کنم هر دو موضوع و تخصص به شدت در کشور مورد نیاز است و در سال‌های آینده این نیاز بیشتر نیز خواهد شد.

● در دوران اشتغال به‌عنوان استاد جغرافیا چه سمت‌هایی بر عهده داشتید؟

- در دوران اشتغال مسئولیت‌های زیر را بر عهده داشته‌ام:
 - دبیر و عضو کارگروه اقلیم‌شناسی و هواشناسی هیئت ویژه گزارش ملی سیلاب‌ها؛
 - عضو کمیسیون تخصصی علوم انسانی دوره نهم هیئت ممیزه دانشگاه تربیت مدرس؛
 - مدیر گروه سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی دانشگاه تربیت مدرس؛
 - معاون اداری و مالی دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس؛
 - مدیر بخش GIS پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله؛
 - عضو کمیته برنامه‌ریزی و گسترش علوم جغرافیایی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛
 - عضو اندیشکده آمایش بنیادین مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت؛
 - نایب‌رئیس انجمن سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی ایران؛
 - عضو شورای مشورتی علوم جغرافیایی و آمایش سرزمین و معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور؛
 - عضو قطب علمی مطالعات محیط طبیعی ایران؛
 - عضو قطب علمی آمایش سرزمین ایران.
- علاوه بر این سمت‌ها، در کمیته علمی همایش و در هیئت تحریریه نشریات مختلف مشارکت داشته و دارم.

● در مورد فعالیت‌های دانشگاهی تان بفرمایید.

○ بنده از سال ۱۳۷۴ که مدرک دکترای خود را از دانشگاه تربیت مدرس گرفتم به‌عنوان عضو هیئت علمی مشغول به‌کار شدم و تاکنون این همکاری ادامه یافته است. در کنار تدریس در دانشگاه تربیت مدرس در دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، خوارزمی، آزاد واحد علوم و تحقیقات، علوم پزشکی ایران نیز تدریس کرده‌ام. همچنین در سال‌های گذشته به‌صورت پروازی در دانشگاه‌های یزد، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، واحد بین‌الملل قشم و آزاد لار تدریس داشته‌ام.

● استاد، از آثار

علمی تان هم بفرمایید.

○ تاکنون دوازده جلد کتاب منتشر کرده‌ام که بخشی از آن‌ها به صورت فردی و بخشی نیز با مشارکت سایر همکاران و دانشجویان بوده است. این کتاب‌ها عبارت‌اند از:

۱. مبانی تغییر آب‌وهوا (اقلیم) و پیامدهای آن، ۱۳۹۸، نشر انتخاب.
 ۲. راهبردهای آمایش بنیادین مبتنی بر تغییر آب‌وهوا، ۱۳۹۸، مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت.
 ۳. مدیریت مخاطرات آب‌وهوایی، ۱۳۹۷، نشر انتخاب.
 ۴. راهنمای کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی در مطالعات هیدرولوژی، ۱۳۹۴، قطب مطالعات محیط طبیعی ایران، دانشگاه تهران.
 ۵. تحلیل و تبیین مبانی نظریه‌ها و روش‌شناسی متعارف آمایش سرزمین، ۱۳۹۵، انتشارات مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت.
 ۶. آب‌وهواشناسی پزشکی، ۱۳۹۳، نشر انتخاب.
 ۷. مخاطرات اقلیمی ایران، ۱۳۹۲، انتشارات سمت.
 ۸. مبانی هواشناسی ماهواره‌ای، ۱۳۹۲، انتشارات سمت.
 ۹. سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، ۱۳۸۹، نشر انتخاب. این کتاب به دست آزاد هدایت و ادریس عبودی به زبان کردی ترجمه شده و در سال ۲۰۱۱ در کشور عراق به چاپ رسیده است.
 ۱۰. تکنیک‌های اقلیم‌شناسی، چاپ اول، ۱۳۸۶، انتشارات سمت.
 ۱۱. کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی در برنامه‌ریزی توریسم، ۱۳۸۴، انتشارات سمت.
 ۱۲. خشک‌سالی، از مفهوم تا راهکار، ۱۳۸۴، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- همچنین ۱۵۷ مقاله علمی و پژوهشی به زبان فارسی و ۵۸ مقاله بین‌المللی در نشریات خارجی داشته‌ام. علاوه بر این بیش از ۵۰ مقاله را در کنفرانس‌های داخلی و خارجی ارائه کرده‌ام. تاکنون در بیش از ۲۵ پایان‌نامه و رساله دکتر، استاد راهنما و استاد مشاور بوده‌ام.

● چه فعالیت‌های پژوهشی در این دوران داشته‌اید؟

○ حدود بیست طرح بزرگ را به صورت فردی یا با مشارکت همکاران انجام داده‌ام که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توانم به طرح سامان‌دهی روستاهای پراکنده، مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور، طرح مقابله با بیابان‌زایی در کشور اشاره کنم و آخرین کار مطالعاتی‌ام نیز مشارکت در طرح بررسی سیلاب سال ۱۳۹۸ در کشور با دستور رئیس‌جمهور بوده است. همچنین در تهیه الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت که در حال انجام است همکاری دارم.

● کدام دانشجو در خاطر شما ماندگار شده است؟ چرا؟

○ شاید بتوان گفت به دلیل وجود ارتباط عاطفی به نوعی همه آن‌ها در خاطرمان مانده‌اند و همواره این ارتباط از طریق شبکه‌های مجازی وجود دارد.

● از آموزش یا آموختن چه مطلبی در گروه آموزشی جغرافیا

خیلی لذت برده‌اید؟

○ تلفیق جغرافیا با فناوری‌های نو، مانند سنجش از دور و سامانه‌های اطلاعات مکانی، همواره افق جدیدی را در برابر کاربران می‌گشاید و بالطبع آموزش آن‌ها برای من لذت‌بخش است. ارتقای توانمندی دانشجویان در این زمینه می‌تواند به ارتقای دانش جغرافیا نیز کمک کند و به همین دلیل می‌تواند بهره‌وری و کارایی دانشجویان را افزایش دهد. در کل، تدریس همواره برای بنده نشاط‌آور بوده است. در خلال مباحث مطرح شده در کلاس با دانشجویان به بحث می‌پردازیم که بنده مطالب زیادی از این مباحث یاد گرفته و می‌گیرم. در مجموع می‌توانم بگویم تدریس حتی دروس تکراری نیز برای من خستگی‌آور نبوده و آشنایی با دانشجویان جدید با طرز فکرهای مختلف برای بنده سازنده بوده است.

● در حرفه معلمی جغرافیا و دنیای نقشه‌ها، از یادگیری چه

چیزی خیلی لذت برده‌اید؟

○ یکی از موضوعات بسیار جالب برای بنده مطالعه محیط‌های جغرافیایی از فضاست که با وجود فناوری‌هایی همچون گوگل‌مپ این فرصت در اختیار بنده و دیگران قرار گرفته است که بتوانیم منظره‌های مختلف طبیعی و انسانی را از فضا سیر و سیاحت کنیم و با نحوه و چیدمان زندگی انسان‌ها در پنج قاره آشنا شویم. این موضوع علاوه بر اینکه به نوعی مطالعه علمی برای من به شمار می‌رود یک سرگرمی برای گذران اوقات فراغت نیز هست.

● جناب عالی در دانشگاه و شهرهای مختلفی تدریس

داشته‌اید. درباره بهترین یافته‌ها و تجربه‌های تدریس خود در

شهرهای مختلف بفرمایید.

○ همواره اشتیاق دانشجویان در دانشگاه‌های خارج از مرکز که دسترسی به اساتید و امکانات مرکز برای آن‌ها میسر نبوده در یادگیری مباحث مختلف برایم جالب بوده است. در میان این دانشجویان، معلمان و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی به دلیل نیاز بیشتر برای یادگیری مباحث نسبت به دانشجویانی که عملاً اشتغال ندارند، بسیار قابل توجه است.

● مهم‌ترین نکته یا جمله یا حادثه‌ای که در اقلیم‌شناسی

ذهن شما را به خودش مشغول کرده یا می‌کند، کدام است؟ لطفاً بفرمایید و در صورت تمایل، دلیل آن را هم ذکر کنید

○ به کارگیری و نهادینه‌سازی دانش اقلیم‌شناسی در همه امور زندگی از دغدغه‌های بنده به حساب می‌آید، حضور افراد غیرمتخصص در این زمینه همواره مشکلاتی در درک موضوعات ایجاد می‌کند که امید است به تدریج دانش اقلیم‌شناسی در همه امور مرتبط با آن، نهادینه شود و همه از آن بهره‌مند شوند.

● بهترین جمله از نظر شما برای حفظ ارزش جغرافیا کدام

جمله است؟

○ همه ما برای انجام کارهای خود نیازمند بهره‌گیری از دانش جغرافیا

در محیط ایمن همراه با صلح و صفاست.

● اولین آرزوی شما برای کشور عزیزمان ایران چه آرزویی است؟

○ امید دارم همه مردم ایران فرصت‌های برابر برای رشد و پیشرفت داشته باشند و الزامات اولیه زندگی برای همگان فراهم باشد. فکر می‌کنم اگر بتوانیم درست برنامه‌ریزی کنیم این مهم امکان‌پذیر خواهد بود.

● لطفاً از علایق شخصی تان هم بفرمایید.

○ مطالعه و سیر و سیاحت از علایق شخصی من است که هم به تمدد اعصاب کمک می‌کند و هم می‌تواند باعث ارتقای علمی من شود.

● استاد، امکان دارد بفرمایید در چند سالگی ازدواج کردید؟ و چرا؟

○ در سال ۱۳۷۵ در سن ۳۱ سالگی بعد از اتمام تحصیلات و تثبیت شغلی و استقلال مالی تصمیم به ازدواج گرفتم. در آن زمان همسرم دانشجوی رشته پزشکی دانشگاه تبریز بود و در حال حاضر به‌عنوان پزشک در مرکز بهداشت و درمان دانشگاه شهید بهشتی خدمت می‌کند.

● شما شخصاً با خانواده پر جمعیت موافقت یا کم جمعیت؟ چرا؟

○ پاسخ این سؤال متناسب با فرد و محیط جغرافیای زندگی و انتظارات او از نحوه و شیوه زندگی متفاوت است. در جایی ممکن است داشتن فرزند بیشتر با توجه به فرصت فرد و شرایط اقتصادی او مناسب باشد، ولی در جایی دیگر که فرد دارای شرایط پایدار از دیدگاه‌های مختلف نیست و جامعه نیز نمی‌تواند عهده‌دار تأمین شرایط اولیه زندگی باشد، داشتن خانواده پر جمعیت به صلاح نیست.

● کدام مکان در ایران به لحاظ گردشگری یا زندگی برای شما جذاب‌تر است؟ و چرا؟

○ همه جای ایران از نظر بنده جذاب است و این تنوع در محیط جغرافیایی از ویژگی‌های اصلی ایران به حساب می‌آید. این‌طور بگویم که هر منطقه جغرافیایی جاذبه‌های خاص خود را برای گردشگری و زندگی دارد و شرایط ما تعیین می‌کند کجا را انتخاب کنیم.

● بهترین جمله از نظر شما برای حفظ زمین و محیط زیستمان کدام جمله است؟

○ ما بیشتر از یک کره برای زندگی نداریم، اگر آن را از دست بدهیم جایی برای زندگی کردن نخواهیم داشت.

● جناب استاد، چه سفارشی به معلمان، به‌ویژه معلمان جغرافیا دارید؟

○ تدریس جغرافیا به‌ویژه در مدارس با توجه به محتوای دروس

هستیم. از این‌رو فکر می‌کنم باید بگویم «جغرافیا بهترین دانشی است که به کمک آن می‌توانیم کره زمین را بهتر حفظ و از آن حراست کنیم.»

● از بین انواع کتاب‌ها کدام را بیشتر دوست دارید؟ مثلاً رمان، تاریخی، دیوان شعرا و ...؟ و چرا؟

○ اگر فرصتی داشته باشم بیشتر کتاب‌های رمان و تاریخی و به‌ویژه سفرنامه‌ها را مطالعه می‌کنم که به درک ناشناخته‌ها و همچنین درک بهتر موضوعات جغرافیایی کمک می‌کند.

● آیا دوست دارید به زادگاه خود برگردید، البته با تجربه‌ای که در ایران و سایر کشورها دارید؟

○ حضور در زادگاه همواره برای من دلپذیر و خوشایند است و

حضور مادرم در آنجا مزید بر علت است، ولی اینکه بخواهم به آنجا برگردم از حیطة اختیارات من خارج و از اختیارات خانواده و یک تصمیم جمعی است، ولی در کل می‌توانم بگویم همه جای ایران سرای من است و از بودن در تهران ناراضی نیستم.

● خاطره بد یا دانشجوی بدی داشته‌اید که خستگی تدریس را به تن شما گذاشته باشد؟

○ دانشجوی بد نداشته‌ام و سعی می‌کنم همواره با دانشجویانم رابطه خوب داشته باشم، ولی زمانی که دانشجوی کارشناسی ارشد و دکترای من فارغ‌التحصیل می‌شود و علی‌رغم داشتن توانمندی‌های زیاد کار مناسبی پیدا نمی‌کند، خستگی آموزش به تنم می‌ماند.

● جناب استاد چند فرزند دارید؟

○ یک فرزند پسر که الان ۲۱ ساله است.

● فرزندان در چه رشته‌ای تحصیل کرده است؟

○ فرزندم دانشجوی سال سوم رشته دندان پزشکی است.

● آیا به فرزندان اجازه می‌دادید در رشته جغرافیا تحصیل کند یا رشته تحصیلی شما را دنبال کند؟

○ انتخاب رشته فرزندم با توجه به علاقه و توان علمی خودش و تشویق‌های خانواده مخصوصاً همسرم بوده است. قطعاً اگر انتخابش جغرافیا بود من حرفی نداشتم.

● استاد، کمی هم از شهر زادگاهتان برای ما بگویید. بارزترین ویژگی جغرافیای این شهر چه چیزی است و چه آرزویی برای زادگاهتان دارید؟

○ مراغه از جمله باغ‌شهرهای ایران است که هنوز ساخت و سازهای صورت گرفته نتوانسته است محیط طبیعی آن را دچار خسران جدی کند. آرزویی که برای این شهر و همه شهرهای ایران دارم زندگی همه

موجود کاری بسیار مشکل است و انتقال صحیح مطالب جغرافیا به دانش‌آموزان بدون توجه به نبود مسئله‌شناسی مشکل‌تر می‌نماید. باید کوشش کرد که احساس نیاز به دانش جغرافیا در آن‌ها ایجاد شود. برقراری ارتباط بحث‌های جغرافیا با دروس دیگر دانش‌آموزان در این زمینه بسیار کارگشاست. شاید اگر کتاب جغرافیا متناسب با هر یک از رشته‌های موجود تدوین می‌شد، می‌توانست در انتقال مفاهیم جغرافیایی به آن‌ها کمک کند. همچنین آموزش جغرافیا باید در عرصه‌های سرزمینی اتفاق بیفتد تا در درک مطالب مؤثرتر باشد.

● چه پیامی برای دانشجویان جغرافیا دارید؟

○ دانشجویان باید سعی کنند در کنار یادگیری جغرافیا مهارت‌های دیگری مانند برنامه‌نویسی، مدل‌سازی و ... نیز یاد بگیرند تا بتوانند آموخته‌های جغرافیایی خود را در قالب این مهارت‌ها افزایش دهند.

● جناب استاد، نظرتان را در مورد مجله رشد آموزش جغرافیا بفرمایید و چه پیامی برای گردانندگان مجله دارید؟

○ بخشی از محتوای ارائه شده در مجله را مناسب و بخشی را نامناسب می‌دانم. اصولاً انتشار مقالات علمی در نشریات چهل‌گانه جغرافیا در کشور می‌طلبد که محتوای مطالب ارائه‌شده در مجله رشد آموزش جغرافیا از جنس و ماهیت متفاوتی برخوردار باشد. تصور می‌کنم اگر بتوان این نشریه را به صورت ماهانه منتشر کرد و محتوای آن را به مطالبی تغییر داد که بتواند در دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها نیاز به یادگیری مباحث جغرافیایی را افزایش دهد، بسیار مناسب‌تر خواهد بود. ما مجله National Geography را در سطح جهانی داریم که به ده‌ها زبان در دنیا ترجمه می‌شود و در اختیار همگان قرار دارد و به ارتقای فرهنگ جغرافیایی خیلی کمک می‌کند. شاید بتوان گفت مجله رشد آموزش جغرافیا می‌تواند رسالتی همچون رسالت این مجله را بر دوش بکشد.

تغییر محتوای مجله در راستای بسترسازی برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و مهارت‌آموزی از الزاماتی است که می‌طلبد مجله خارج از وضعیت موجود حرکت کند. با تغییر محتوا می‌توان مجله را جذاب‌تر کرد. شاید بتوان بخشی از مجله را به چالش‌های جغرافیایی کشور در هر ماه اختصاص داد و از مشارکت دانش‌آموزان در مباحث طرح شده بهره‌های فراوان برد.

● استاد عزیز، نظرتان در مورد شبکه‌های مجازی چیست؟

○ شبکه‌های مجازی مانند هر پدیده نوظهور دیگر، دارای نکات مثبت و منفی است. لازم است برای استفاده مناسب از آن فرهنگ‌سازی شود که بدین ترتیب مزیت‌های آن افزایش خواهد یافت. اختصاص ساعات زیاد برای فضای مجازی و غافل شدن از مطالعه عمیق از آفت‌های استفاده افراطی از شبکه‌های مجازی است.

● باز هم از طرف خودم و مجله رشد آموزش جغرافیا از شما تشکر و سپاس‌گزاری می‌کنم.